

РЕЦЕНЗИЯ

за научните трудове и научната дейност на доц. д-р *Лилия Александрова Гурова*, участник в конкурс за придобиване на *академичната длъжност „професор“* по професионално направление 2.3. Философия

от чл.-кор. Ангел Стефанов

Доц. д-р Лилия Гурова е единствен кандидат в конкурс за придобиване на академичната длъжност „професор“ за нуждите на департамент „Когнитивна наука и психология“ на НБУ, обявен в ДВ бр. 93/26.11.2019 г. Тя участва в конкурса с една монография (хабилитационен труд), 4 студии, публикувани в редактирани колективни томове и в нереферирани списания, 22 статии и доклади, публикувани в реферирани и индексирани научни издания, и 24 статии и доклади, публикувани в нереферирани списания.

Монографията, озаглавена *„Обяснение, разбиране и извод“* (София: Изд. на НБУ, 2019 г.) обхваща тематично една колкото специфична, толкова и интересна и ключова територия от областта на философия на науката и на епистемологията. Това е темата за изясняване на природата на научното обяснение, по която продължават да се водят интересни и сериозно мотивирани дискусии в световната специализирана литература. Ако използвам един характерен израз на акад. А. Поликаров, темата за научното обяснение във философия на науката е „терен на контроверсии“. Трябва да се отбележи значи актуалността на тази монография, но това й качество е само едно от нейните научни достойнства.

Наред с това мога да изтъкна и обстоятелството, че темата за изясняване на структура, епистемологическите претенции и типологията на научните обяснения, както и за разбирането, което те са призвани да осигуряват за обяснявания предмет, не е била досега поднасяна в необходимата й историческа и логическа пълнота на любознателния

български читател. Книгата на Л. Гурова запълва именно тази литературна празнина.

Друго достойнство на монографията намирам в ясения език, на който е представена – нещо, което улеснява дори онези читатели, които биха искали да се запознаят със съвременните изследвания, изясняващи природата на научните обяснения, но не са специалисти в областта на философия на науката и на съвременната епистемология.

Най-важно за една рецензия е обаче отбелязването на теоретичните достойнства на монографичния труд, които сега ще отбележа.

Едно от тях, което е необходима предпоставка за успеха на всяка една научна книга, е доброто познаване на изследвания предмет. В случая, когато се изследват теоретични реконструкции на разнотипните обяснения в природните и в социалните науки, а също и в житейската практика, авторът трябва да познава както тяхното разнообразие в ширина, така и техните детайли в дълбочина, с оглед оценката на разкриването и представянето на техния обяснителен потенциал. С убеденост мога да кажа, че Л. Гурова е образцов автор в това отношение. Тя демонстрира задълбочено познаване на наличните предложения в световната литература на рационални модели на структурата и оперативния обхват на обясненията в научното познание.

Друго достойнство на предложения труд е невидимото на пръв поглед, но много важно за четящата публика авторско присъствие относно всяка една от представените дискусии за природата на научното обяснение. Л. Гурова не само излага прецизно взаимните критики между изявени философи, но и сама внася свои уточняващи размишления, както по отношение на анализирания модели за научно обяснение, така и по отношение на методологичната позиция на критикуваните автори. Това е видно например в цялата трета глава от първата част на книгата, в която се

анализират различните подходи към темата за обяснението, алтернативни на известния номологичен модел, предложен от Хемпел и Опенхайм.

Третото достойнство на представената работа е предлагане на авторска позиция, която да изведе изследванията извън така наречената от Л. Гурова „епоха на Хемпел“. Новият подход е наречен инференциалистки анализ на обяснението и е представен във втората част на книгата. Той се характеризира с това, че акцентът не се поставя върху моделиране на познавателно-логическа структура, свързваща експлананса с експланандума на обяснението. Вместо това се обосновава, че: „Необходимо (но не достатъчно) условие едно обяснение да бъде възприето като добро е то да добавя инференциално съдържание към знанието, с което разполагаме до момента. Това означава, че от всяко едно добро обяснение се очаква да позволява да правим изводи, на базата на това, което знаем (или приемаме, че знаем), които не са били възможни преди наличието на това обяснение“ (с. 94). Поднесен е интересен поглед към природата на научните обяснения, различен от опитите за тяхното изясняване в концептуалните рамки на т. нар. „епоха на Хемпел“. Така например, Л. Гурова ни убеждава, че ако се оттолесим от естествената предпоставка, че едно добро обяснение ни носи разбиране за експланандума (онова, което подлежи на обяснение), то това разбиране може да се осмисли като разширяване на изводите, които можем да правим относно свойствата и поведението на експланандума. Затова тя нарича своя подход „инференциалистки“ (от английското *inference* – извод), като го сравнява и с други модели на научното обяснение, които се окичват също с използването на това прилагателно. В книгата е илюстрирано още и важното обстоятелство, че инференциалистският анализ позволява да сравняваме евристичния потенциал на различни видове обяснения.

На края мога да отбележа, че рецензираната тук монография е твърде полезно четиво както за специалисти, работещи в различни сфери на философията и науката, така и за студенти и любознателни читатели.

В унисон със съдържанието на разгледаната монография стои претенцията на статията на Гурова със заглавие „The Principle Based Explanations Are Not Extinct in Cognitive Science: The Case of the Basic Level Effects“, отпечатана във *Philosophia Scientiæ*, 18(3), 2014, 203-214. Тази претенция е в защита на тезата, че механистичните обяснения в съвременната когнитивна наука относно семантичната основа на категориалната презентация на света не са избутали встрани подходите, изграждащи обяснения, основани на принципи. Напротив, ако те са успешни, те са такива, защото надграждат когнитивни детайли към опитите за обяснения, експлоатиращи принципи. Авторът демонстрира отлично познаване на релевантната литература, като привлича и собствен теоретичен анализ – например защитата на принципните обяснения не се обвързва със стандартния дедуктивно-номологичен модел на научното обяснение.

Съдържанието на статията със заглавие „On Some Non-Trivial Implications of the View That Good Explanations Increase our Understanding of Explained Phenomena“ (*Balkan Journal of Philosophy*, Vol. 9, Issue 1, 2017) стои в подкрепа на основната теза на вече разгледаната монография. Съгласно тази теза целта на едно добро обяснение е да увеличи степента разбирането за обяснявания предмет. Това увеличение се поднася чрез доставянето на допълнителни изводи, които могат да се направят въз основа на предлаганото обяснение. Този инференциален подход за оценка на научните обяснения има предимството, че е приложим към различни обяснителни модели, като изяснява освен това и някои типични затруднения, свързани с тяхната специфика.

Какъв е обяснителният тип на опитите за психологически обяснения, основани на т. нар. личностни характерни белези (personality traits) е предмет на разглеждане в предложената от Гурова 14-та глава на сборника М. Massimi et al. (eds.), *EPSA15 Selected Papers, European Studies in Philosophy of Science 5*, 2017, DOI 10.1007/978-3-319-53730-6_14. Тя се придържа към твърдението, че ако тези белези се приемат за фенотипни, основаваните на тях причинни обяснения имат кръгов характер. А ако се приемат за генотипни, то липсва достатъчен емпиричен материал, че те могат да имат ясно причинно действие. Затова се предлага виждането, че дали обясненията от този тип се схващат като причинни, или личностовите белези имат само дескриптивен обяснителен потенциал, зависи от конкретните случаи.

В статията си “A Reason to Avoid the Causal Construal of Dispositional Explanations”, публикувана (Organon F 24 (4) 2017: 438-455) Л. Гурова вниква в дълбочина при решаването на един специфичен проблем. Това е проблемът дали диспозиционалните обяснения могат винаги да се отнасят към типа на причинните обяснения. Общото им отнасяне към този тип почива върху тезата, че диспозициите имат причинно действие спрямо своите проявления. Авторката не отхвърля изцяло тази теза, но се опитва да покаже, че „поне в някои случаи обвързването на диспозиционалните обяснения с причинно тълкуване не е добра идея“ (р. 439). Тя подкрепя това свое виждане с аргумента, че при определени условия причинното допускане за характера на тези обяснения се опровергава от теоретични или емпирични съображения. Поради тази причина се достига до извода, че при определени обстоятелства причинното тълкуване на тези обяснения не може да изясни допълнителните изводи, поради които те се ценят.

Доц. Л. Гурова е участвала с десетки доклади на международни конференции и е канена 12 пъти като гост лектор в чужбина. Била е координатор и участник в 6 международни проекта. Тези факти говорят

ясно за нейното професионално признание от колеги философи и психолози по света.

От приложената Справка за дългосрочно атестиране за периода 2003/04 - 2018/19 учебни години е видно, че Л. Гурова има достатъчна лекционна натовареност в департамент „Когнитивна наука и психология“ към НБУ. Отбелязаната за изминалата година оценка за удовлетвореност на студентите от НБУ за нейните лекции е отлична.

Съгласен съм с характера и съдържанието на представените от Гурова приноси в нейните научни работи, отбелязани в представената Справка.

Нямам съвместни публикации с Л. Гурова.

Като имам предвид високото научно качество на нейните публикации, успешното ѝ участие в десетки престижни международни конференции, както и високото равнище на преподаване, оценено от нейните студенти, убедено препоръчвам, и ще гласувам с „Да“, доц. д-р Лилия Александрова Гурова да бъде избрана на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.3. Философия.

София, 06.03.2020 г.